

Kindler deelt haar informanten in in drie groepen (“risk bearers”, “risk sharers”, en “opportunity seekers”) en laat zien wat hun visies op (het omgaan met) risico’s zijn en hoe die door de tijd heen veranderen. Zij neemt daarbij de relatie met hun familie in de Oekraïne en hun migratie- en arbeidsverleden mee. Haar nadruk op het belang van tijd, zoals het moment waarop een besluit omtrent migratie genomen wordt of de levensfase waarin een migrant zich bevindt, geeft deze studie nog een extra dimensie.

Marina de Regt

Afdeling Sociale en Culturele Antropologie

Faculteit Sociale Wetenschappen

Vrije Universiteit Amsterdam

Ad Knotter (ed.), *Mijnwerkers in Limburg. Een sociale geschiedenis*
(Nijmegen: Vantilt, 2012) 696 p. ISBN 978-94-6004-113-6.

Het karakteristieke imago van de mijnwerker, – als de hard werkende, zelfbewuste en kameraadschappelijke arbeider –, vindt nauwelijks steun in de historische werkelijkheid en is vooral een uit folklore en verbeeldingskracht geboren fictie. De spanning tussen die fictie en toetsbare historische feiten vindt zijn weerslag in het lijvige en (door Piet Gerards en Maud van Rossum) bijzonder fraai vormgegeven boekwerk dat eind 2012 verscheen in opdracht van de stichting “*De koempel verhaalt*”.

Het voorstel van de stichting een wetenschappelijk standaardwerk over de sociale geschiedenis van de mijnwerkers in Limburg te schrijven en de ex-mijnwerkers hun (vergeten)trots en zelfbewustzijn terug te geven, bevat een *contradictio in terminis*. Redacteur Ad Knotter heeft zich daaraan ontworsteld. Met een viertal auteurs (Serge Langeweg, Jan Peet, Erik Nijhof en Willibrord Rutten) gaat hij stilzwijgend voorbij aan het geïdealiseerde beeld van de mijnwerker en wordt vooral het leven van de mijnwerkers in en buiten de mijn belicht. In het bijna 700 pagina’s tellende boek komt het beroepsleven van de *koempels* ruim aan bod, maar er wordt ook veel aandacht geschonken aan het sociale leven buiten de mijn. In het eerste deel staat de arbeidsvoorziening centraal waarin Langeweg werving, herkomst, binding en geografische spreiding van de mijnwerkers aan de orde stelt. Het arbeidsproces, de interne bedrijfsstructuur, vakopleidingen, de arbeid en gezondheid worden vervolgens door dezelfde auteur en door Peet in het tweede deel beschreven waarna Nijhof de loonontwikkeling, arbeidsverhoudingen en -conflicten behandelt. Veel aandacht wordt door Rutten terecht besteed aan het leven rond de mijn en in het afsluitende hoofdstuk stellen Peet en Nijhof de thema’s mijnsluiting en pensioen- en gezondheidsproblematiek van de ex-mijnwerkers aan de orde. Ad Knotter schetst de grote lijnen in een inleidend en in een samenvattend hoofdstuk.

Het zou gemakzuchtig zijn hier te wijzen op thema’s die *niet* aan de orde zijn gekomen; wie weinig bekend is met de literatuur over de Nederlandse steenkolenmijnbouw vindt immers uitvoerige en boeiende informatie om zijn nieuwsgierigheid te bevredigen. Interessanter is de vraag of opdrachtgever en auteurs terecht spreken van een wetenschappelijk standaardwerk. De omvang van de studie en de behandelde thema’s maken die pretentie kwantitatief waar, maar de kritische lezer struikelt te vaak over ongerijmdheden en opvallende interpretaties – met name van statistische data – die de indruk wekken dat niet alle auteurs even vertrouwd zijn met hun onderwerp.

Vooral Langeweg heeft moeite met het correct interpreteren van cijfers. Wie zich de moeite getroost zijn proefschrift te raadplegen – waar hij regelmatig naar verwijst –, constateert dat hij met name ten aanzien van het verloop van mijnwerkers belangrijke conclusies trekt uit vergelijkingen en steekproeven die niet valide zijn. Als continue recitatie herhaalt hij te pas – maar vooral te onpas – dat de werkgevers in de mijnindustrie steeds streefden naar een “gezeten arbeidersstam van geboren en getogen Limburgers [] van wie men mocht verwachten dat ze niet snel zouden gaan en een lange carrière als mijnwerker ambieerden”. Dat veel Limburgers vooral in de mijnen werkten bij gebrek aan een alternatief en minder als gevolg van het – volgens Langeweg collectief uitgestippelde – directiebeleid ligt echter veel meer voor de hand.

Nijhof schrijft een goed leesbaar en consistent verhaal over de ontwikkeling van de arbeidsvoorwaarden en gaat slechts incidenteel in de fout bij het analyseren van de grote hoeveelheid statistische data die de mijnindustrie produceerde. Maar die enkele keer slaat hij de plank goed mis. Aan de hand van de jaarlijks door de pensioenkas van het Algemeen Mijnwerkers Fonds gepubliceerde tabellen, komt hij tot de conclusie dat vrijwel alle mijnwerkers – althans voor 1940 – op gemiddeld zeer jonge leeftijd als invalide de mijn verlieten en vervolgens nog maar kort leefden. De kleine minderheid die de pensioengerechtigde leeftijd wel bereikte, leefde volgens de auteur vervolgens gemiddeld nog maar 4 maanden. In de ‘relatief hoge sterftcijfers’ vindt Nijhof een verklaring voor het naar zijn mening hoge loon van de mijnwerkers, dat zou kunnen worden gezien als een “symbolische erkenning van het offer dat zij noodgedwongen brachten.” En als klap op de vuurpijl volgt de mededeling dat wegens de lage levensverwachting van de mijnwerkers verwacht mag worden dat “grotere aandacht” zal hebben bestaan voor hun veiligheid en gezondheid en dat de statistieken aantonen dat nabestaanden “flinke uitkeringen” ontvingen.

Nijhoff trekt vergaande conclusies uit cijfers die daartoe geen aanleiding geven. Wie weet dat het gezinsinkomen van mijnwerkersgezinnen (met twee kinderen) met 90% daalde als de kostwinner overleed, zal het begrip “flinke uitkeringen” naar het rijk der fabelen verwijzen. En cijfers over in een bepaald jaar overleden gepensioneerden zeggen niets over de gemiddelde leeftijd van de groep die nog leeft. Dat de mijndirecties er niet voor terugschrokken ongevallencijfers te manipuleren om vergelijkingen met buitenlandse mijnen onmogelijk te maken, zal de auteur wel niet bedoelelen met de “grotere aandacht” voor veiligheid en gezondheid van de mijnwerkers. Discussies over de inkomsten van mijnwerkers, lijken Nijhof – gezien het korte leven van de mijnwerker – eigenlijk “tamelijk irrelevant”. Dat is niet alleen een opvallend afstandelijke houding in een studie die vooral het verhaal van de mijnwerkers zelf wil vertellen, maar ook een irrelevante ontboezeming.

Tegenover de enkele uitglijder van Nijhof, het op belangrijke onderdelen structureel zwakke verhaal van Langeweg en veel pagina’s met weinig nieuws, vormt de bijdrage van Rutten over het thuisfront van de mijnwerkers een welkom en interessant verhaal over de vaak onbelichte wereld van de mijnwerkersvrouw. Opvallend is de constatering dat de mijnwerkersvrouwen door de werkgevers een sleutelpositie werd toebedacht in de opbouw en het in stand houden van een mijntraditie. Door de zwijgzzaamheid van hun mannen en omdat zij door de mijnen liever niet in de gelegenheid werden gesteld zich een beeld te vormen van de arbeidswereld van hun mannen, werden de meesten zich pas nadat de mijnen dicht gingen bewust van de wijze waarop hun mannen hun brood hadden verdiend. Gebrek aan werkgelegenheid voor vrouwen leidde ertoe dat een daardoor opkomende textielindustrie kon profiteren van de lage

loonstandaard. Het antwoord op de vraag of de mijnen ook de groei van alternatieve werkgelegenheid voor mannen blokkeerden, zou wellicht de ogenschijnlijke loyaliteit van de mijnwerkers jegens het mijnbedrijf mede hebben kunnen verklaren.

In het beeld dat Peet schetst over mijnsluiting en herstructurering blijft onderbelicht hoe de mijnwerkers zelf dat proces beleefden. Het is vooral het bekende van “boven de grond” vertelde verhaal en dat zal wel niet de bedoeling zijn geweest van de opdracht gevende stichting “De Koempel verhaal”. Samenvattend: een lijvig boekwerk waarin veel interessante aspecten van de sociale geschiedenis van de mijnwerkers aan de orde komen, maar dat ook uitnodigt tot een kritische analyse van conclusies die niet in een standaardwerk passen dat zo uitdrukkelijk een wetenschappelijk werk wil zijn.

Loek Kreukels

Serge Langeweg, *Mijnbouw en arbeidsmarkt in Nederlands-Limburg. Herkomst, werving, mobiliteit en binding van mijnwerkers tussen 1900 en 1965* (Hilversum: Verloren, 2011) 360 p. ISBN 978-90-8704-254-7.

De aard van de ondergrondse mijnarbeid, de geologische afhankelijkheid van steenkool en de concurrentiepositie met mijnen in aangrenzende regio's maken dat steenkolenmijnen in Nederlands-Limburg een bijzondere arbeidsmarkt kenden. Mijnbouw had in Kerkrade al een langere traditie, maar het was pas rond 1900 dat de mijnindustrie een schaalvergroting kende, die op haar beurt Nederlands-Limburg zelf grondig transformeerde. De opbouw, uitbouw en consolidatie van die arbeidsmarkt in Nederlands-Limburg vormt het centrale thema van het gepubliceerde proefschrift van Serge Langeweg. Zijn voornamelijk kwantitatief en beschrijvend onderzoek past in een breder project, dat zich richt op de werking van de arbeidsmarkten in de Euregio Maas-Rijn en dat de vergelijking van vier voormalige mijnbouwgebieden als doel heeft (naast Nederlands-Limburg gaat het om Belgisch-Limburg, de Luikse mijnstreek en het Akense mijnbouwgebied).

Langeweg zoekt aansluiting bij het sociologisch onderzoek dat de arbeidsmarkt definieert als een dynamisch concept ('arena') waarin werkgevers en werknemers interageren, en kiest het beleid van de ondernemers als focus voor zijn eigen onderzoek. Hoewel hij het standpunt van de mijnwerkers zelf niet volledig negeert, raakt de positie van de individuele arbeider (of de 'autonomiestrategieën') soms ondergesneeuwd in de gedetailleerde behandeling van het cijfermateriaal. De individuele beslissingen en motieven van mijnwerkers en hun gezin laat Langeweg (bewust) buiten beschouwing, maar zijn daarvoor niet minder belangrijk in de ontwikkeling van een arbeidsmarkt.

De structuur van het werk is helder. In de korte introductie over de mijnbouwgeschiedenis in Nederlands-Limburg wijst Langeweg op de groei van de steenkolenmijnbouw beheerd door vier particuliere ondernemingen en één staatsbedrijf. Hij onderscheidt grofweg drie periodes die hij in de thematische analyse van de arbeidsmarkt stelselmatig laat terugkomen en die de opbouw ten goede komen: van de start van de mijnbouw over de globale economische crisis in het Interbellum, naar de periode van naoorlogse groei en verval op het einde van de jaren 1950. De analyse van de arbeidsmarkt verdeelt Langeweg over drie afzonderlijke clusters die uiteraard aan